

Nr 126

Av herrar Björk i Göteborg och Martinsson om lagstiftning mot hemlig övervakning och avlyssning.

(Lika lydande med motion nr 89 i Första kammaren)

Den snabba tekniska utvecklingen har under senare år väsentligt ökat möjligheterna till hemlig övervakning av enskilda. Det är här fråga om apparatur av skiftande slag, såsom avlyssningsapparater, anordningar för ljudbandsupptagning, hemliga televisionskameror, kameror med teleobjektiv m. m. Genom sänkta produktionskostnader och genom möjligheten att tillverka vissa typer av apparatur i mikroformat ställs man i flera ledande industristater inför problemet att övervakningsapparatur blir så lättåtkomlig och så svår att avslöja, att förutsättningarna att hemlighålla vissa förhållanden i arbetsliv och privatliv väsentligt påverkas. Självfallet kan den tekniska utvecklingens landvinningar på dessa områden utnyttjas i samband med olika typer av kriminalitet. Vissa problem får en större omfattning än tidigare — så uppges det t. ex. att olika former av industriellt spionage radikalt ökat i Förenta staterna under senare år genom de ökade möjligheterna till hemlig avlyssning och hemlig fotografering på långa avstånd. På arbetsplatserna skapas i princip större möjligheter till hemlig övervakning av personalen, även när det gäller privatsamtal. Hemlig installation av avlyssningsapparatur i bostäder kan skapa ett allvarligt hot mot privatlivets helgd.

I Förenta staterna har problem i detta sammanhang blivit föremål för en livlig offentlig debatt. Missbruk av apparatur för hemlig övervakning synes där ha blivit så omfattande, att man funnit det nödvändigt att på punkt efter punkt granska möjligheterna att skapa spärrar genom lagstiftning och domstolsprejudikat. Tillverkningen av övervakningsapparatur, särskilt för hemlig avlyssning, synes vara en snabbt expanderande industri. Kontrollen över försäljningen av vederbörande företags produkter tycks vara otillräcklig.

Även i England har tendenserna på detta område väckt oro. I en frågestund i det brittiska underhuset den 1 december 1965 framhöll en ledamot att allmänheten oroade sig över att lagstiftningen var otillräcklig när det gällde privatlivets helgd. Bakgrunden var att det under hösten förekommit annonsering av avlyssningsapparater i så litet format, att de t. ex. kunde gömmas i en tändsticksask. Apparater av detta slag försåldes till priser mellan 1 500 och 3 000 kronor. En talesman för regeringen instämde i att dessa apparater onekligen skapade problem för privatlivets helgd men att

det erbjöd svårigheter att lagstifta på området. Det framhölls att försäljningen av apparaterna visserligen inte var straffbar men att deras användning skulle kräva licens.

Det är oklart i vad mån en försäljning av liknande slag redan förekommer i Sverige. Spridda pressuppgifter tyder på att det förekommer enstaka fall av hemlig övervakning med kvalificerad apparatur. Med hänsyn till vårt lands livliga förbindelser med de ledande västliga industristaterna måste man räkna med risken av att vi i en inte alltför avlägsen framtid kommer att ställas inför likartade problem.

Vid det tjuogoandra nordiska juristmötet i Reykjavik diskuterades lagstiftning i samband med privatlivets helgd. Några talare berörde därvid vissa av de problem som här aktualiseras. Det framhölls bl. a. att det av de nordiska staterna endast är Norge som i sin strafflag kriminaliserar hemliga ljudbandsupptagningar m. m. Sedan 1958 ingår i den norska strafflagen följande paragraf:

Med böter eller fängelse intill 6 månader straffas den som

1. ved hjelp av hemmeli lytteapparat avlytter telefonsamtale eller annen samtale mellom andre, eller forhandlinger i lukket møte, som han ikke selv deltar i, eller

2. ved hjelp av lydbånd eller annen teknisk innretning hemmelig gjør optak av samtale, som foran nevnt, eller av forhandlinger i lukket møte, som han enten ikke selv deltar i, eller som han har skaffet seg adgang til ved falske foregivender eller ved å snike seg inn, eller

3. anbringer lytteapparat, lydbånd eller annen teknisk innretning i øyemed som foran nevnt.

I Sverige är det inte i och för sig straffbart att olovligt installera apparatur i annans bostad eller arbetsrum för avlyssnande av samtal. Under förarbetena till brottsbalken föreslog Advokatsamfundet att en ansvarsbestämmelse i brottsbalken mot sådant förfarande borde övervägas. Departementschefen ansåg förslaget beaktansvärt men fann att det inte förelåg något större praktiskt behov av ett särskilt stadgande i ämnet, då förfarandet vanligen är brottsligt genom att det ingår som ett led i eller förberedelse till spioneri, utpressning eller annat allvarligt brott. Det kan tilläggas att olovligt installerande av mikrofoner i vissa fall torde kunna bestraffas som hemfridsbrott eller olaga intrång och att obehörig bevakning i undantagsfall skulle kunna bestraffas såsom ofredande. I den mån avlyssningsapparatur bygger på överföring av ljud genom radiovågor torde den utgöra en radioanläggning enligt 1946 års lag om radioanläggningar m. m. För rätt att inneha och nyttja radioanläggning fordras tillstånd av telestyrelsen. Innehav eller nyttjande av radioanläggning utan tillstånd eller i strid med föreskrivna villkor bestraffas med dagsböter eller fängelse i högst 1 år, varjämte anläggningen i regel konfiskeras.

När det gäller andra former av hemlig övervakning, synes lagstiftningen vara ännu mer ofullständig. Det kan gälla att någon sig ovetande är utsatt

för bevakning genom televisionkameror, att personliga brev eller andra meddelanden, som inte förvaras tillslutna, läses av obehörig och kanske fotograferas, eventuellt från långt avstånd, samt att någon även eljest ut-sättes för obehörig fotografering eller filmning eller bevakning i övrigt.

Det förtjänar vidare framhållas, att det med nuvarande lagstiftning är oklart i vad mån material från hemliga bandupptagningar o. d. kan användas som bevis inför domstol. I den offentliga debatten har detta problem uppmärksamrats.

Frågan om förstärkt lagstiftning på detta område innefattar utan tvivel besvärliga gränsproblem. Med hänvisning till den tekniska utvecklingen och det sannolikt ökade utbudet av övervakningsapparaturl finner vi det dock angeläget att statsmakterna i god tid ägnar problemet ökad uppmärksamhet.

Det förefaller oss som om frågan om hemlig övervakning kan angripas längs i huvudsak två vägar. Dels torde det vara angeläget att finna kontroll över införsel, tillverkning och försäljning av mer kvalificerad apparatur, som kan komma till användning i detta sammanhang. Dels bör det övervägas att i enlighet med Advokatsamfundets förslag och efter mönster av den norska strafflagen införa straffbestämmelser riktade mot vissa former av hemlig övervakning och avlyssning.

Det förhållandet att vissa typer av avlyssningsapparaturl fritt kan köpas men däremot inte utnyttjas utan licens förefaller oss inte tillfredsställande. Risker för missbruk torde effektivare begränsas om myndigheterna kan kontrollera införsel, tillverkning och försäljning på detta och närliggande områden. För brottsbekämpning torde en sådan kontroll också ha viss betydelse.

De skäl som anförts mot särskilda ansvarsbestämmelser i brottsbalken mot vissa former av hemlig övervakning finner vi inte övertygande. Visserligen kan sådant förfarande ofta antagas ingå som led i brottslig verksamhet. Men i och med att behörlig apparatur blir lättare åtkomlig ökas riskerna för att den kommer till användning även i sammanhang som inte ovillkorligen är brottsliga, såsom personliga schismer, konflikter inom organisationslivet, affärskonkurrens, misstro mot underordnad personal, vissa typer av skandaljournalistik o. s. v. Med hänsyn till den betydelse vi inom demokratierna tillmäter privatlivets helgd finner vi det angeläget att de nya faror, som denna kan utsättas för, ägnas allvarlig uppmärksamhet.

Med hänvisning till vad som ovan anförts föreslår vi,

att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte begära utredning och förslag angående lagstiftning riktad mot vissa typer av hemlig övervakning och avlyssning.

Stockholm den 20 januari 1966

Kaj Björk

Bo Martinsson